

Opgedragen aan mijn man

JAN HENDRIK HUIZENGA .

INLEIDING.

I.

Hoe ik er toe kwam.

Motto: Geen Licht, zonder Schaduw.

Hoe kwam ~~er~~ U er toch toe om een boek te schrijven over de PAPIEREN KNIPKUNST? Is dat niet iets uit de pruiken- of hoepelrokkentijd, toen men nog een overdreven waarde hechtte aan uiterlijke vormen en manieren? En is het knippen van silhouetten niet iets uit de Biedermeiertijd, toen de kunst van fotograferen nog niet was uitgevonden?

Dergelijke vragen deed men mij en inderdaad over de knipkunst, zoals velen zich die voorstellen, hangt een geur van lavendel, van oude tijden, en bij de silhouetten denken we aan de "zwartjes" die de huizen der patricische families versieren. Toch is de knipkunst, d.w.z. het maken van silhouetten, ouder, veel ouder. Immers het eerste silhouet werd getrokken van iemand die in felle zon staat en de knipkunst is ook jong, want ze is heden ten dage nog springlevend.

Het is altijd een prettig gevoel wanneer men zoiets merkt. En het aardige is dat de verschillende stijlen, min of meer zuiver in de knipsels zijn blijven voortleven. De symbolen, de ornamenten zijn van het ene geslacht op het andere overgeleverd. Vele knipsels getuigen van een grote vaardigheid en een begeersing der techniek, andere zijn roerend onbeholpen. Maar altijd hebben ze een doel. Mensen uit allerlei standen knipten bij verjaring, huwelijk, geboorte, zelfs overlijden om ze ten geschenke te geven. Men knipte stambomen om familierelaties vast te leggen en wapens waaraan men gehecht was. Bijbelsche taferelen waren zeer geliefd. Het is een kunst die niet kunstmatig in het leven behoeft gehouden te worden, maar die steeds op het meest onverwachte ogenblik weer opbloeit.

Maar hiermee is de eerste vraag niet beantwoord. De KNIPKUNST heeft te maken met VOLKSKUNST, maar ook met KUNST en KUNSTNIGVERHEID en dus ook met VOLKSKUNDE *in de naam mij folkloriste.* Ik stond ook steeds weer voor een raadsel, want ik koester een grote bewondering voor de kunstenaar of kunstenaressen, die door een vlot en raak weergeven van de omtrek het WEZEN van het voorgestelde duidelijk weergeven. En dikwijls waren het eenvoudige mensen, een winkelbediende, een naaister, zelfs kinderen, die de moeilijkste dingen knipten. Wat is hiervan de achtergrond?

In mijn jeugd hoorde of zag ik nooit iets van knipstukken en toch werd er geknipt. Ik was nog héél klein, toen moeder poppetjes voor me knipte: een hele rij mannetjes en vrouwtjes. Blies men er tegen, dan vielen ze om en als de kachel's avonds zo gezellig snorde, dan knipte moeder een spiraal. Een naald werd een kurk gestoken en daarop kwam de spiraal, die door de opstijgende warmte begon te draaien. Ook kon moeder met haar handen prachtige figuren maken op de lichte wand. *En ze* Ook vertoonde ze schaduwbeelden, geknipt uit krant, tijdschrift of catalogus. Het vertonen van dergelijke SCHADUWBEELDEN, vormde een tijdlang, een groot vermaak. Men vindt ze nog in vele musea en particuliere verzamelingen, maar deze "knipkunst" heeft met Kunst weinig te maken.

Ook werden er molentjes geknipt, zoals men ze nu nog op de kermissen kan kopen en wanneer het schoolfeest naderde, dan moesten er bogen en kronen gemaakt worden. ^{met} ~~werd~~ het hout omwonden met repen krantenpapier, daarna ~~werd~~ het gekleurde papier, ook in repen geknipt en gevouwen, met de witte kant naar buiten. Daarna werd het precies op maat ingeknipt, omgevouwen en om boog of kroon gewonden. Het stond dan prachtig bol uit. De kroon werd ~~met~~ een stevig lint vastgemaakt en daarin kwam het uitgeblazen ei met waaiertje, of de gouden bal. Maar dan moesten de netten en de emmertjes nog geknipt worden. In dit alles was traditie, heilige overlevering. Ik knipte op dezelfde wijze weer voor mijn kinderen en kleinkinderen. We waren geen volleerde knipsters, maar we hadden vreugde aan dit versieringswerk. Laat ieder die mooie kunst van knippen proberen. Men beginne met symmetrisch knippen, waar ^{van} men reeds prachtige patronen voor dozen of blaadjes kan maken. Enige leiding is zeer zeker ^{nodig} ~~goed~~, opdat men lere onderscheiden wat goed en niet goed is. Men moet er nooit cliché-werk van maken.

Ook knipte men in mijn jeugd kastrandjes en tafelkleedjes of schemerlampjes (~~xxxxxxx~~ (Plaat I)).

In het kerkboek, met gouden slot, bewaarde moeder iets héél moois, waar ik nooit op uitgekeken raakte. Het was de afbeelding van de Heilige Anna, omringd door fijngesneden ranken, gekleurd in fijne pastelkleuren. En grootmoeder bezat een "album amicorum", een doosje met albumblaadjes, waaruit de meeste nu reeds verdwenen zijn. Enkele bleven bewaard; een klein letterknipsel met een ondergrond van oranjekleurig papier, een geschilderd vlindertje en een bloemkransje, geschilderd door Lucretia Hopma, die met grootmoeder op dezelfde kostschool was (Platen 2, 3, Noot 1). Dergelijke knipsels zag ik vele; met hoeveel zorg en liefde zullen ze vervaardigd zijn.

Ook moet ik even herinneren aan de traditionele bruidegomspijp, met een spreukje aangeboden en aan het Leekster takje.

In mijn jeugd werd er ^{ook} ~~we~~ geknipt op kermissen, meest SILHOUETTEN. Omstreeks 1890 was er op de kermis te Ulrum iemand, die de AARDIGSTE FIGUREN SCHEURDE UIT OUDE KRANTEN, en deze voor enkele centen verkocht. Men stelde er toen weinig prijs op, maar wat zou men nu graag zo iets bezitten.

De Weduwe GEESSTEN SLUITER-STIKKER, geboren te Midwolda (0) en overleden op hoge leeftijd in 1920 te Muntendam en ANTJE VAN DER VEEN-OKKENS uit Nieuwolda overleden 1919 te Noordbroek. knipten aardige kleedjes onder staande lampen en lampekappen voor familie en kennissen. Ook knipten ze de traditionele VOGELBOOM, zeer geschikt om van dubbel gevouwen papier geknipt te worden. Het bleef echter bij primitief werk.

Knipsels zijn teer en dat is vooral de reden waarom er zo weinig bewaard gebleven is.

Plaat 1. Kasranden zoals moeder ze knipte, en zoals ze
nu nog op Wijk en door de Loutkampen vissers geknopt
worden.

De KNIPKUNST heeft me dus vanaf mijn prille jeugd geïnteresseerd. In de eerste plaats is begaafdheid nodig, maar ook beheersing, oefening, geduld. Geen aarzeling, geen weifeling, want iedere onzekerheid is te zien. Maar het wonder niettemin, blijft. En hoeveel vreugde geeft het niet om uit eenvoudig materiaal iets moois te scheppen, iets van eigen vinding en fantasie? Deze scheppingsdrang, mag en moet niet onderdrukt worden of verloren raken, want wat kan het iemand een gevoel van bevrijding en vreugde schenken wanneer men zich op de een of andere wijze uiten kan.

Op later leeftijd kwam ik in aanraking met de knipkunstenaar WIEGER TJEERT LEVER van Muntendam (Gr.). Ik stelde belang in zijn werk, dat waarlijk virtuoos is. Hij vertelde mij van knippers en knipsters die hij kende, liet mij hun werk zien en vroeg mij er over te schrijven.

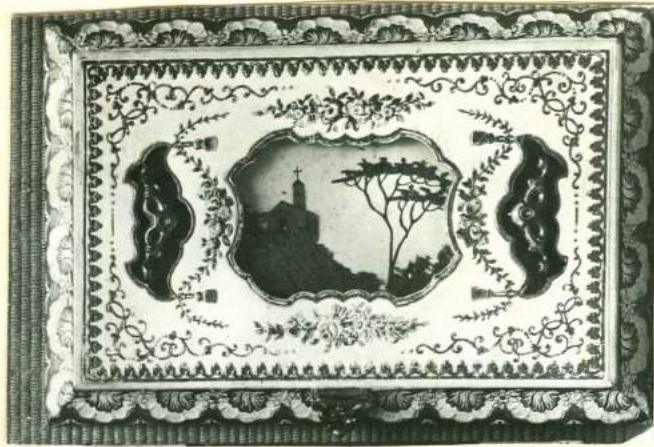
Op verzoek van de Heer B. de Kock uit Rotterdam schreef ik er over in het tijdschrift "Hobby", later in andere periodieken en dagbladen. Het gezichtsveld breidde zich uit en eindelijk kwam ik er, na lange aarzeling toe, met dit werk te beginnen, op dat ogenblik nog niet beseffende wat het inhield. Het is pionierswerk dat tijd, moeite, studie en geld kost, maar ook voldoening geeft, want het heeft me in aanraking gebracht met mensen, wier werk nog lang niet genoeg gewaardeerd werd, *mensen ook waar ik wat aan gehad heb.*

Geen boek over de knipkunst kan op volledigheid bogen. Men kan slechts een greep doen, vooral wat betreft het buitenland. Moge dit werk aangevuld worden door mensen die het weten kunnen. Wie weet wat er hierna nog aan het licht komt. Het is moeilijk de verschillende knipsels te klasseren, want sommige knipsels zijn wapen-, huwelijks- en kantknipsels. Ook is de ouderdom niet altijd met juistheid te bepalen, want in de knipkunst heerst *b.v.* minder traditie dan in de schilderkunst.

Om een goed overzicht te krijgen, heb ik ~~gemeent~~ de stof chronologisch te ^{ten} ~~moes~~ rangschikken. Dat gaat niet altijd op, omdat er teveel verscheidenheid heerst. ~~Ik heb~~ Ik heb dus slechts een greep kunnen doen en hoop dat deze een goede geweest is.

In ~~een~~ noten heb ik genealogische gegevens vermeld, niet enkel op verzoek van het Bestuur van de Ned. Genealogische Vereniging, maar ook om duidelijk te maken dat begaafdheid gewoonlijk in een familie zit en ook om in het licht te stellen dat vele lichamelijke en geestelijke eigenschappen ~~gewoonlijk~~ latent overerven van het ene geslacht op het andere.

DANK ben ik verschuldigd aan allen die me bij dit werk hielpen, in de eerste plaats aan de knippers en knipsters, die ~~men~~ gewoonlijk lieten zien, hoe ze knipten, aan de Directeuren van de musea, voor hunne welwillende medewerking, aan de Heer D.F. Lunsingh Scheurleer, Rijksinspecteur van roerende ~~gebedken~~ monumenten te 's Gravenhag, die me aanmoedigde met dit werk door te gaan, aan Dr. C.C.W. J. Hijszeler, Directeur van het Rijksmuseum "Twenthe" en de Oudheidkamer, die me waardevolle aanwijzingen gaf en ten slotte aan Professor Dr.

Plaat 2. Album amicorum, midden vorige eeuw.

Een sierlijk doosje met een klein diorama in het midden. Dit landschapje is geknipt van dik goud-bruin papier, *uit met goud en rood. flemcel, grootte 10 $\frac{1}{2}$ - 12 (16)*

Letter

Plaat 3. Knipsel en schilderwerk van Lucretia Hopma dat zich bevindt in bovengenoemd album amicorum (noot 1).